

Олена Васильєва, к. ф.-м. н.

Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Olena Vasylieva, PhD in Physics

National University «Zaporizhzhia Polytechnic», Ukraine

THE ECONOMIC POTENTIAL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

The essence of the economic potential of the agrarian sector is considered and its components are characterized. Indicators that can be used to assess all types of resources involved in agricultural production are identified. The current state of some components of the economic potential of the agricultural sector is assessed. The dynamics of land resources and business entities are analyzed. The demographic base of the labor potential of the agrarian sector, the dynamics of employment and economic activity in the field of agriculture, the efficiency of agricultural production are characterized. The challenges and threats associated with the demographic crisis, weak material and technical and technological base of agricultural production, significant environmental pressures have been identified. It was noted that one of the main problems of the development of the agrarian sector of the economy is the low level of labor productivity, caused by worn-out production assets, the use of outdated technologies, and the underdeveloped infrastructure of rural areas. It was proposed to form an institutional basis at the national level for harmonizing the environmental, economic, and social determinants of the sustainable development of the agricultural sector.

Keywords: economic potential, agriculture, sustainable development, labor potential, production potential

Постановка проблеми. Національні цілі сталого розвитку передбачають вирішення завдань щодо забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування. Однією з глобальних цілей виступає подолання голоду та розвиток сільського господарства, оскільки питання продовольчої безпеки в умовах світової продовольчої кризи залишається актуальним доволі тривалий час. Базою для споживання на засадах самозабезпечення та формування резервного фонду продовольства є виробництво сільськогосподарської продукції, що виступає сировинною базою для переробної та харчової промисловості аграрно-промислового комплексу¹. Стійкий розвиток галузі потребує науково обґрунтованих заходів щодо підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрного виробництва, актуалізує необхідність аналізу та оцінки складових економічного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика підвищення рівня сільськогосподарського виробництва за рахунок нарощування його економічного потенціалу постійно виступає предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, питання ефективності сільськогосподарського виробництва досліджували В.Г. Андрійчук, Ю.В. Василенко, Я.М. Гадзало, М.В. Гладій І.Г. Кириленко, І.І. Лукінов, Ю.О. Лупенко, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та багато інших. Понятійно-категоріальну сутність економічного потенціалу розглядали О.Є. Бабина, Н.С. Краснокутська, Є.В. Лапін, В.Ю. Лисак, К.А. Мамонов, Т.В. Остапенко, М.В. Шашина. Останнім часом наукові інтереси вчених сконцентровані на аналізі та ефективності використання складових економічного потенціалу аграрного сектора, що знайшло відображення в дослідженнях А.Г. Бабенка, В.В. Дятлової, О.Р. Жидяка, Г.М. Калетніка, О.Є. Новікова, Г.П. Пасемка, С.В. Руденка, І.М. Рєпіної, Л.В. Яреми та інших науковців. Однак, вченими не досягнуто єдності в тлумаченні змісту та складових економічного потенціалу стійкого розвитку аграрного сектора та визначенні факторів впливу на підвищення його рівня.

Метою статті є аналіз та оцінка сучасного стану складових економічного потенціалу стійкого розвитку аграрної галузі та визначення можливих напрямів його зростання.

Виклад основних результатів дослідження. Найважливішою галуззю сучасної національної економіки України виступає агропродовольчий комплекс, частка якого за ринкової вартістю вироблених

¹ Андрійчук, В.Г. (2005). *Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія*. Київ: КНЕУ.

товарів та послуг перевищує 25 %, а у товарному експорті – 40 %¹. На фоні втрати Україною експортних позицій продукції металургії сільськогосподарський експорт виступає «золотою» жилою для країни². Аграрний сектор став основним джерелом валютних надходжень, участь нашої держави у світовому виробництві зерна становить 3,6 %, у світовому експорті – 9,6 %³. В товарній структурі експорту продукція рослинництва займає майже 22%, жири та олії рослинного та тваринного походження – 10,6% (метали та вироби з них 23,4%). Забезпеченість земельними ресурсами України в середньому значно вища від європейських країн, отже конкурентними перевагами вітчизняного аграрного сектора є унікальне поєднання ресурсів сільськогосподарського виробництва та зручне географічне розташування по відношенню до міжнародних ринків. Входження України у глобальний продовольчий ринок обумовлює якісну перебудову вітчизняного аграрного сектора, значну активізацію інвестиційних процесів, вихід вітчизняної сільськогосподарської продукції на світові рівні якості⁴. Одним із пріоритетів державної політики має бути забезпечення населення продовольством власного виробництва, що базується на раціональному використанні та ефективному відтворенні наявних у агропромисловому виробництві ресурсів та збалансованій державній політиці щодо участі у світовому ринку продовольства⁴.

Стійкий розвиток аграрного сектора України не тільки гарантує продовольчу безпеку, що є однією зі складових загальноекономічної безпеки держави, а й розвиток економіки в цілому. Необхідною умовою стійкого розвитку є позитивна динаміка економічного потенціалу аграрної сфери, що являє собою сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, ресурсів, запасів, компетенцій, що можуть бути використані у виробничій діяльності й реалізувати ринкові шанси для досягнення цілей соціально-економічного розвитку суспільства.

Динамізм економічного потенціалу аграрного сектора з точки зору кількісних та якісних показників зумовлений глобалізаційними процесами, інтеграцією української економіки в світову⁵. Постійно змінюються чинники та складові економічного потенціалу сталого розвитку: кількість аграрних підприємств, виробничі потужності, ступінь освоєння та використання природних ресурсів, чисельність зайнятого персоналу, якість його професійної підготовки, асортимент сільськогосподарської продукції.

В економічну термінологію термін «потенціал» був запозичений із фізики й визначає величину потенційної енергії, що може виникати або ж в якості запасу внутрішньої енергії, який має тіло внаслідок свого стану, або ж внаслідок взаємодії тіл системи, сила якої визначається їх взаємним розміщенням одне відносно іншого⁶. В науковій літературі розглядаються різні підходи до визначення категорії «економічний потенціал» – з точки зору статичної величини (ресурси та можливості, що існують в певний момент часу) та динамічної величини (як процес та результат розвитку)⁷.

Ми розділяємо сучасну наукову думку щодо сутності категорії «економічний потенціал», що базується на системному підході, являє собою динамічну систему взаємопов'язаних елементів – складових економічного потенціалу. Складовими економічного потенціалу аграрного сектора є: природний потенціал, що включає відносини економічної власності між людьми з приводу привласнення земельних ресурсів та їх використання в поєднанні з природними умовами (забезпечується географічним розміщенням, кліматом, земельними та водними ресурсами та екологічною ситуацією); трудовий потенціал як система виробничих відносин між окремими індивідами, трудовими колективами, соціальними верствами і державою з приводу відтворення і використання в аграрному секторі працездатного населення країни; науковий потенціал як сукупна можливість національної економічної системи генерувати необхідні знання, що втілюється в кількісних і якісних характеристиках винаходів та нововведень й визначається чисельністю та професійністю вчених; потенціал засобів праці як сукупність можливих та перспективних технічних засобів, що використовуються чи можуть бути використані у виробництві й спрямовані на підвищення продуктивності праці; матеріально-технічний потенціал можна визначити, як здатність енергетичних засобів, сільськогосподарських машин та предметів праці виконувати сільськогосподарські роботи у встановлені терміни відповідно до передових агротехнологій та забезпечувати безперервність процесу виробництва. Технологічний потенціал як сукупність методів

¹ Пасхавер, Б.Й. (2018). Агропродовольчий комплекс України у міжгалузевих пропорціях: стан та динаміка. *Економіка і прогнозування*, 2, 151-159.

² Шпичак, О., Боднар, О. (2013). Безумовно, аграрний експорт, передусім зернових, сьогодні виступає "золотою" жилою для нашої країни. *Зерно і хліб*, 4, 18-21.

³ Кириленко, І.Г., Івченко, В.С., Дем'янчук, В.В. (2018). Основні тенденції розвитку світового продовольчого ринку та виробництво продовольства в Україні. *Економіка АПК*, 9, 34-45.

⁴ Там само.

⁵ Крисанов, Д.Ф. (2012). Виробничий потенціал підприємств і харчових галузей АПК та його використання. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*, 6, 115-123.

⁶ Лисак, В.Ю., Олійник, О.С. (2016). Зародження та формування поняття «економічний потенціал». *Молодий вчений*, 11, 628-631.

⁷ Бабина, О.Є., Карпенко, О.О. (2013). Узагальнення властивостей економічного потенціалу в контексті системного підходу. *Бізнес Інформ*, 9, 55-60.

залучення засобів праці у виробництво для перетворення предметів праці на продукцію для кінцевого споживача чи для наступного залучення. Інформаційний потенціал – обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій для створення власних і збирання, накопичення, обробки й використання різноманітних форм інформації для задоволення відповідних потреб суспільства; інноваційний потенціал – сукупні можливості підприємств аграрного сектора щодо генерації, сприйняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей для його системного технічного, організаційного та управлінського оновлення.

Рівень розвитку сукупного економічного потенціалу аграрного сектора визначають обсяги та структура сільськогосподарського виробництва, матеріально-технічні ресурси, трудові та земельні ресурси. До основних факторів, що визначають економічний потенціал, відносять виробничі потужності сільського господарства, соціальну та виробничу інфраструктуру, трудовий потенціал, у тому числі кваліфіковані кадри, здатні розвивати та реалізувати науково-технічний прогрес у сфері аграрного виробництва.

Носіями економічного потенціалу виступають економічні ресурси: матеріальні (технічні засоби виробництва, сировина, засоби виробництва природного походження), нематеріальні (робоча сила, технології, організаційна культура тощо), фінансові (обігові кошти, цінні папери, кредитний ресурс)¹.

Економічний потенціал з традиційної точки зору розглядається як сукупний ресурсний потенціал виробничо-економічної діяльності – сукупна продуктивність природних, людських, матеріально-виробничих та інших ресурсів. Для оцінки сукупного економічного потенціалу аграрного сектора доцільно використовувати оцінку окремих його складових. Так, природо-ресурсний потенціал, що являє собою сукупність земельних та водних ресурсів певної території, оцінюють за кількісними та якісними показниками (площа ріллі, вміст в ґрунті корисної речовини, кількість наявних водних ресурсів). Екологічний потенціал як можливість збереження біосфери в процесі аграрного виробництва можна оцінювати, наприклад, за питомою вагою екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Для оцінки трудового потенціалу та його демографічної бази використовують наступні показники: чисельність та вікова структура населення, його розподіл на сільське та міське, демографічне навантаження, індекс людського розвитку, зайнятість в аграрній сфері. Інноваційний потенціал як наявність наукових досліджень, розробок та їх впровадження у сільське господарство оцінюють за кількістю науково-дослідних організацій, наукових кадрів, дослідження яких стосуються сільськогосподарської галузі, обсяги науково-технічної продукції та ін. Інформаційні ресурси характеризують: інформаційно-комунікаційна інфраструктура, що забезпечує сільськогосподарське виробництво, інформаційні системи та технології, що використовуються для підготовки кадрів. Одним із важливих складових є виробничий потенціал, що оцінюють за кількістю сільськогосподарських підприємств, чисельністю працюючих, обсягом виробництва, основними фондами, технологічним рівнем. Інвестиційний потенціал характеризують обсяги інвестицій в створення нових та реконструкцію діючих аграрних підприємств, в розвиток людського потенціалу, розвиток виробничої та соціальної інфраструктури. Експортний потенціал аграрного сектора оцінюють за обсягами аграрного виробництва, питомою вагою експорту аграрної продукції у ВВП та у загальному експорті товарів.

Аграрний сектор є складною виробничою системою, стійкий розвиток якої обумовлений збалансованим використанням економічних ресурсів.

Природно-ресурсний потенціал аграрного сектора України представлений в основному площею сільськогосподарських угідь, що задіяні в сільськогосподарському виробництві. Протягом останніх 20 років сільськогосподарські угіддя займають близько 41,5 млн. га, що становить майже 69 % від загальної площі країни, у тому числі рілля становить 78 % угідь – 32,5 млн. га (табл. 1). За рівнем забезпеченості сільськогосподарськими угіддями Україна входить до четвірки світових лідерів: на одного жителя припадає 1 га сільгоспугідь та 0,8 га ріллі. За цими показниками перевагу мають тільки Канада (2,49 та 1,54 га), США (1,62 та 0,71 га) та Російська федерація (1,49 та 0,88 га, відповідно)².

Переважна більшість ґрунтів мають значний потенціал основних елементів живлення рослин, проте його реалізація стримується соціально-економічними чинниками. Так, за останні 20 років у середньому по Україні вміст гумусу зменшився на 0,22 %, що є критичним, оскільки для збільшення його вмісту в ґрунті на 0,1 % в природних умовах необхідно 25-30 років. Негативно на родючість ґрунтів впливає й порушення вимог щодо сівозміни, інтенсивне використання сільськогосподарських площ, зокрема надмірне засадження орних земель соняшником. Така ситуація є наслідком недосконалої державної земельної політики щодо здійснення контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення, особливо на умовах оренди. Реформування земельних відносин повинно відбуватись у напрямку запровадження механізму економічного стимулювання сталого землекористування для стабілізації природно-ресурсного потенціалу аграрного сектора.

¹ Пасемко, Г.П., Бага, Л.Г., Довгаль, С.В. (2018). Економічний та виробничий потенціали АПК. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*, 3, 25-32.

² Солов'яненко, Н. (2012). Використання земельних ресурсів України на сучасному етапі розвитку продуктивних сил. *Землепорядний вісник*, 7, 41-44.

Структура та динаміка природно-ресурсного потенціалу аграрного сектора України

Показники	Рік						
	2000	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Сільськогосподарська освоєність земельного фонду, %	72,2	71,8	71,7	71,6	71,6	71,6	71,6
Розораність земельного фонду, %	56,2	56,1	56,1	56,1	56,2	56,2	56,2
Структура сільгоспугідь, %:	100	100	100	100	100	100	100
Рілля	77,9	78,1	78,3	78,4	78,4	78,4	78,4
Сіножаті	5,7	13,2	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8
Пасовища	13,2	5,8	13,1	13,1	13,1	13,1	13,1
Перелogi	1,0	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Багаторічні насадження	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1	2,2	2,2
Площа сільгоспугідь на одного жителя, га	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0
Площа рілля на одного жителя, га	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8

Джерело: розраховано авторами за даними¹

Формування та використання трудового потенціалу аграрного сектора обумовлені демографічною базою трудового потенціалу та зайнятістю населення у сільському господарстві. Кількість зайнятого населення у сільському, лісовому та рибному господарстві країни станом на кінець 2018 року становить 2869,7 тис. осіб, що складає 7 % від загальної кількості населення країни, 22 % від сільського населення й 17,7 % від всього зайнятого населення. До основних проблем стійкого розвитку аграрного сектора відносять скорочення чисельності сільського населення та кількості зайнятих у сільському господарстві. Останніми роками якість трудового потенціалу аграрного сектора суттєво погіршується, динаміка його базових показників є негативною: поступово зменшується чисельність сільського населення та його питома вага, від'ємним залишається його природний приріст (таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка демографічної бази трудового потенціалу аграрного сектора України

Показники	Рік						
	2000	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Чисельність наявного сільського населення (за оцінкою), тис. осіб	16091	14438	14174	14090	13256	13176	13102
Питома вага сільського населення у загальній чисельності, %	32,6	31,4	31,1	31,0	30,9	30,8	30,8
Природний приріст населення, тис. осіб все населення	-373	-201	-159	-166	-183	-187	-210
сільське населення	-154	-96	-76	-79	-90	-91	-97
Сумарний коефіцієнт народжуваності, на одну жінку, все населення	1,116	1,443	1,506	1,498	1,506	1,466	1,374
сільське населення	1,510	1,770	1,825	1,827	1,710	1,642	1,522

Джерело: розраховано авторами за даними²

¹ Статистична інформація (Державна служба статистики України). (2019). *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2019, квітень, 25).

² Статистична інформація (Державна служба статистики України). (2019). *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2019, квітень, 25).

Спадає кількість зайнятого населення у сільському господарстві, кількість найманих працівників зменшилась у 4 рази порівняно з 2010 роком. Динаміка економічної активності сільського населення майже не змінюється на фоні зростання безробіття, прискорюється економічна активність сільського населення з вищою освітою (таблиця 3).

Таблиця 3

**Характеристика зайнятості та економічної активності населення
у віці 15-70 років в аграрному секторі України**

Показники	Рік						
	2000	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість зайнятого населення у сільському господарстві, тис. осіб	4367,0	3115,6	3577,5	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7
Кількість зайнятого населення у сільському господарстві, у % до сільського населення	27,1	21,6	25,2	21,9	21,7	21,8	21,8
Кількість найманих працівників у сільському господарстві, тис. осіб	2785,7	805,9	661,4	607,5	568,5	562,3	554,5
Кількість найманих працівників у сільському господарстві, у % до сільського населення	17,3	5,6	4,7	4,3	4,3	4,3	4,2
Економічно активне сільське населення, тис. осіб	6894,6	6967,7	6908,0	5850,6	5667,5	5648,7	5602,2
Економічно активне сільське населення, %	42,8	48,3	48,7	41,5	42,8	42,9	42,8
Економічно активне сільське населення з повною вищою освітою, тис. осіб	614,7	699,0	812,4	835,0	818,4	843,9	844,4
Економічно активне населення сільської місцевості років з повною вищою освітою, %	3,8	4,8	5,7	5,9	6,2	6,4	6,4
Безробітне сільське населення, тис. осіб	465,3	493,5	502,1	558,2	533,3	550,3	555,1
Безробітне сільське населення, %	2,9	3,4	3,5	4,0	4,0	4,2	4,2
Безробітне сільське населення з повною вищою освітою, тис. осіб	25,4	39,1	62,0	69,9	60,1	67,7	65,1
Безробітне сільське населення з повною вищою освітою, %	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5

Джерело: розраховано авторами за даними¹

Наявна динаміка трудового потенціалу аграрного сектора України обґрунтовує необхідність запровадження й реалізації державних цільових програм щодо подолання негативних тенденцій соціально-економічної ситуації, що склалась у сільській місцевості, з метою поступової стабілізації демографічної бази кадрового забезпечення сільськогосподарського виробництва.

Розвиток аграрного сектора відбувається в умовах конкуренції та багатоукладності, що передбачає взаємодію в ринковому середовищі виробників різних організаційних форм². Сільськогосподарську діяльність в Україні здійснюють майже 46 тис. підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, 75 % яких представлені фермерськими господарствами, 15 % – господарськими товариствами, 7 % – приватними підприємствами. Структура кількості підприємств, що здійснювали сільськогосподарську діяльність у 2010-2017 рр. наведена у таблиці 4.

¹ Статистична інформація (Державна служба статистики України). (2019). *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2019, квітень, 25).

² Калетнік, Г.М. (2015). Стратегіко-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки. *Економіка, фінанси, менеджмент*, 1, 3-15.

Організаційно-правові форми господарювання у сільському господарстві України

Показники	Рік					
	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Усього сільськогосподарських підприємств	56493	49046	46199	45379	47697	45558
Господарські товариства, %	13,8	16,8	16,8	17,0	18,2	15,3
Приватні підприємства, %	7,5	8,3	8,2	8,0	7,9	7,1
Кооперативи, %	1,7	1,6	1,5	1,3	1,5	1,0
Фермерські господарства, %	73,9	69,7	71,6	71,2	70,6	74,9
Державні підприємства, %	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4
Підприємства інших форм господарювання, %	2,6	3,0	1,5	2,0	1,3	1,3

Джерело: сформовано авторами¹

Динаміка організаційно-правових форм господарювання у сільському господарстві має тенденцію до поступового збільшення частки фермерських господарств, проте скорочується чисельність кооперативів як в абсолютному так і у відносному вимірі. Починаючи з 2010 року загальна кількість сільськогосподарських підприємств зменшилась на 19 %, за рахунок укрупнення скоротилась на 18 % кількість фермерських господарств, кількість кооперативів за цей період зменшилась більш ніж у два рази.

Сучасне сільське господарство характеризується розвитком масштабних корпоративних структур – агрохолдингів. Така концентрація виробництва, з одного боку, призвела до підвищення обсягів виробництва експорторієнтованих культур, з іншого, може бути загрозою для сільгоспвиробників у вигляді латифундизму та орендозалежності. Крім того, агрохолдинги отримують надприбутки за рахунок максимального використання природно-ресурсного та інших потенціалів, завдаючи шкоди навколишньому середовищу за відсутності належного екологічного контролю. Присутність у сільськогосподарському виробництві агрохолдингів скорочує сільську зайнятість: за рахунок використання сучасних систем і технологій в агрохолдингах з виробничого процесу вивільняється робоча сила. Зазначені наслідки діяльності таких корпорацій призводять до зростання екологічного навантаження та соціальної напруженості в суспільстві, тому вектор нарощування виробничого потенціалу аграрного сектора пов'язаний з трансформацією особистих селянських домогосподарств, створенням та розвитком малих форм господарювання (до 50 га земельних угідь).

Процес реформування аграрного сектора, що розпочався у році, створення нових форм господарювання ринкового типу обумовили позитивну динаміку валової продукції сільського господарства у порівнянні з 2000 роком, зростають чистий дохід та прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції (таблиця 5).

Застосування новітніх технологій обробки ґрунту, збору врожаю, впровадження нових сортів рослин та порід тварин в деяких сільськогосподарських підприємствах зумовили поступове підвищення продуктивності праці у сільському господарстві. Але рівень продуктивності праці залишається низьким відносно світових показників, що однією з основних проблем стійкого розвитку аграрного сектора економіки. Це обумовлене зношеними виробничими фондами, використанням застарілих технологій, недостатньо розвинутою інфраструктурою сільської місцевості. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна» визначає низку завдань для розвитку сільського господарства, серед яких до 2030 року підвищення вдвічі продуктивності праці (до 15 тис. дол. США на одного зайнятого), що сприятиме стабільному зростанню виробництва валової продукції сільського господарства.

Останніми роками використовуються нові підходи до оцінки економічного потенціалу з використанням альтернативного ВВП індикатора, особливостями якого є використання значної кількості показників, що дає можливість оцінити в числовій формі такі економічні процеси, як: виснаження природних ресурсів; витрати, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища; збиток від економічної і соціальної злочинності; негативні наслідки розпаду сімей тощо².

Оцінювання всіх видів економічних ресурсів, що задіяні в аграрному виробництві, у вартісному вигляді дасть змогу визначити сумарну їх величину, виявити структуру економічного потенціалу аграрної галузі та детермінанти стійкого розвитку аграрного сектора.

¹ Статистична інформація (Державна служба статистики України). (2019). *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2019, квітень, 25).

² Семенов, В.Ф., Руденко, О.І. (2012). *Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: монографія* Одеса: Одеський національний економічний університет.

**Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції
в аграрному секторі України**

Показники	Рік						
	2000	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Валова продукція сільського господарства, млрд. грн. всі категорії господарств	151	195	253	251	239	254	249
сільськогосподарські підприємства	58	94	137	139	132	145	140
господарства населення	93	101	116	112	108	109	109
Валова продукція сільського господарства на 100 га сільсько-господарських угідь, млн. грн.	370,7	523,7	609,3	708,3	674,2	713,9	600,1
у т. ч. рослинництва	227,9	334,7	499,3	500,6	474,2	519,4	432,6
у т. ч. тваринництва	142,8	189,0	220,7	207,7	200,0	194,5	167,9
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млрд. грн.	-	17,3	15,8	21,5	101,0	90,1	78,8
Прибуток, збиток (-) від реалізації сільськогосподарської продукції, млрд. грн.	-0,1	12,8	11,8	21,4	101,9	89,8	78,5
Частка сільського господарства у валовому внутрішньому продукті, %	31,0	7,9	9,8	11,3	13,3	13,0	10,8
Частка сільського господарства у валовій доданій вартості, %	14,1	8,4	10,0	11,7	14,2	13,5	12,1
Продуктивність праці, на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві, тис. грн.	-	132,7	201,2	227,8	223,3	275,3	271,5
рослинництво	-	133,6	202,2	228,9	218,8	270,8	260,8
тваринництво	-	130,5	198,2	224,1	238,0	292,5	315,5

Джерело: розраховано авторами за даними¹

Висновки. Аналіз та оцінка динаміки деяких складових економічного потенціалу стійкого розвитку аграрної галузі України демонструють позитивні тенденції на фоні певних загроз та проблем. Демографічна криза у сільській місцевості, слабка матеріально-технічна та технологічна база сільськогосподарського виробництва, його концентрація, відсутність контролю за раціональним використанням земельних ресурсів, забруднення навколишнього середовища відходами аграрного виробництва вимагають формування інституціонального базису для вирішення зазначених проблем на національному рівні шляхом гармонізації екологічної, економічної та соціальної детермінант стійкого розвитку аграрного сектора. Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з аналізом інших потенціалів та розробкою концептуальної моделі динамічної системи складових економічного потенціалу стійкого розвитку аграрного сектора.

References:

1. Andriichuk, V.H. (2005). *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz: monohrafiia* [Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methodology, analysis: monograph]. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
2. Paskhaver, B.Y. (2018). *Ahroprodoovolchyi kompleks Ukrainy u mizhhaluzevykh proportsiakh: stan ta dynamika* [Agro-food complex of Ukraine in inter-sectoral proportions: state and dynamics]. *Ekonomika i prohozuvannia* [Economics and Forecasting], 2, 151-159. [in Ukrainian].
3. Shpychak, O., Bodnar, O. (2013). *Bezumovno, ahrarnyi eksport, peredusim zernovykh, sohodni vystupaie "zolotoiu" zhyloiu dlia nashoi krainy* [Of course, agrarian exports, primarily cereals, today serve as "gold" for our country]. *Zerno i khlib* [Grain and bread], 4, 18-21. [in Ukrainian].

¹ Статистична інформація (Державна служба статистики України). (2019). *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2019, квітень, 25).

4. Babyna, O.Ye., Karpenko, O.O. (2013). Uzahalnennia vlastyvostei ekonomichnoho potentsialu v konteksti systemnoho pidkhdodu [Generalization of the properties of economic potential in the context of a systematic approach]. *Biznes Inform* [Business Inform], 9, 55-60. [in Ukrainian].
5. Lysak, V.Yu., Oliinyk, O.S. (2016). Zarodzhennia ta formuvannia poniattia "ekonomichni potentsial" [The emergence and formation of the concept of "economic potential"]. *Molodyi vchenyi* [Young scientist], 11, 628-631. [in Ukrainian].
6. Kaletnik, H.M. (2015). Stratehiko-instytutsiini zasady efektyvnosti vykorystannia potentsialu aharnoho sektoru ekonomiky [Strategic-institutional principles of efficiency of using the potential of the agrarian sector of the economy]. *Ekonomika, finansy, menedzhment* [Economics, finance, management], 1, 3-15. [in Ukrainian].
7. Pasemko, H.P., Baha, L.H., Dovhal, S.V. (2018). Ekonomichni ta vyrobnychi potentsialy APK [Economic and industrial potential of agroindustrial complex]. *Visnyk KhNAU. Seriya: Ekonomichni nauky* [Herald KhNUU. Series: Economic Sciences], 3, 25-32. [in Ukrainian].
8. Kyrylenko, I.H., Ivchenko, V.Ye., Demianchuk, V.V. (2018). Osnovni tendentsii rozvytku svitovoho prodovolchoho rynku ta vyrobnytstvo prodovolstva v Ukraini [Main tendencies of development of the world food market and food production in Ukraine]. *Ekonomika APK* [The economy of the AIC], 9, 34-45. [in Ukrainian].
9. Krysanov, D.F. (2012). Vyrobnychi potentsial pidpriemstv i kharchovykh haluzei APK ta yoho vykorystannia [Production potential of enterprises and food industries of agroindustrial complex and its use]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ekonomichni nauky* [Herald Kamianets-Podilsky national Ivan Ohienko university. Economic sciences], 6, 115-123. [in Ukrainian].
10. Solov'ianenko, N. (2012). Vykorystannia zemelnykh resursiv Ukrainy na suchasnomu etapi rozvytku produktyvnykh syl [Use of land resources of Ukraine at the present stage of development of productive forces]. *Zemlevporiadnyi visnyk* [Land Bulletin], 7, 41-44. [in Ukrainian].
11. Statystychna informatsiia [Statistical Information] (2019). *Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy* [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> [in Ukrainian]. (2019, april, 25).
12. Semenov, V.F., Rudenko, O.I. (2012). *Doslidzhennia rivnia vykorystannia ekonomichnoho potentsialu rehionu: monohrafiia* [Study of the level of use of the economic potential of the region: a monograph]. Odesa: Odeskyi natsionalnyi ekonomichni universytet. [in Ukrainian].